

УДК 159.95

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТЕБАМИ**

кандидат педагогічних наук, Войтко В.В.

Комунальний заклад “Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського”,
Україна,
м. Кропивницький

В статті йдеться про особливості дітей з особливими освітніми потребами, перераховуються їх як специфічні, так і загальні потреби і проблеми. Розкривається сутність корекційно-розвиваючої роботи як напрямку діяльності, який вирішує специфічні завдання, зумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів. Звертається увага на те, що навчання дітей з особливими потребами має бути спрямоване на психолого-педагогічну корекцію і компенсацію відхилень у розвитку, формування початкової грамотності. З урахуванням структури і складності психофізичного порушення та можливостей учнів початкової школи виділяють чотири варіанти навчання: загальноосвітня підготовка, корекційно-розвивальне навчання, компенсаторно-адаптаційне навчання та абілітаційне навчання.

Ключові слова: Особистісно орієнтований підхід, діти з особливими освітніми потребами, загальноосвітня підготовка, корекційно-розвивальне навчання, компенсаторно-адаптаційне навчання, абілітаційне навчання.

Войтко В.В. Особенности обучения и воспитания детей с особенными потребностями, Центральный регион / Комунальное заведение Кировоградский областной институт последипломного

педагогического образования имени Василия Сухомлинского», Украина, Кропивницкий

В статье говорится об особенностях детей с особыми образовательными потребностями, перечисляются их как специфические, так и общие потребности и проблемы. Раскрывается сущность коррекционно – развивающей работы как направления деятельности, которая решает специфические задачи, обусловленные особенностями психофизического развития учащихся. Обращается внимание на то, что обучение детей с особыми потребностями должно быть комплексным и направлено на психолого-педагогическую коррекцию и компенсацию отклонений в развитии, формирование начальной грамотности. Обращается внимание на то, что в работе с такими детьми основой должна быть структура и сложность психофизического нарушения и возможностей учеников начальной школы, которые отображаются в четырех вариантах обучения: общеобразовательная подготовка, коррекционно-развивающее обучение, компенсаторно-адаптационное обучение и абилитационные обучения.

Ключевые слова. Личностно ориентированный подход, дети с особыми образовательными потребностями, общеобразовательная подготовка, коррекционно-развивающее обучение, компенсаторно-адаптационное обучение, абилитационные обучения.

V.V. Voitko Features of training and education of children with special needs, Central region / Komunalnoe establishments of "Kyrovohradskyu oblasnoy Education Teaching Institute posledyplomnoho behalf Basil Suhomlynsko" Ukraine, Kropyvnytskyu

The article refers to the characteristics of children with special educational needs are translated to both specific and common needs and

problems. Revealed the essence correction - development work as a line of business that solves specific problems caused by special needs students. Attention is drawn to the fact that children with disabilities aimed at psycho-pedagogical correction and compensation of deviations in the formation of primary literacy. Given the structure and complexity of mental and physical abuse and opportunities for elementary school students are four options for training: general education, correctional and developmental education, compensatory and adaptive training and habilitation training.

Keywords. Personality oriented approach, children with special educational needs, comprehensive training, correctional and developmental education, compensatory and adaptive training, habilitation training.

Вступ. У 23 статті Конвенції про права дитини зазначено, що розумово чи фізично неповноцінна дитина повинна мати повноцінне гідне життя в умовах, які б сприяли її упевненості в собі і активну участь у житті суспільства.

Відповідно цього документу для здійснення корекції порушень у фізичному та психічному розвитку учнів з особливими освітніми потребами має проводитися відповідна корекційно-педагогічна діяльність, яка є складним психофізіологічним і соціально-педагогічним явищем, що охоплює весь навчально-виховний процес.

Мета статті – аналіз та узагальнення теоретичних засад особливостей навчання та виховання дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу статті. До дітей з особливими потребами відносяться: глухі, сліпі, зі зниженим слухом, зі зниженим зором, розумово відсталі, з затримкою психічного розвитку, важкими

порушеннями мови, наслідками поліомієліту і церебральним паралічем [1;2;3;6;7].

Особливості навчально-виховного та корекційного процесу дітей з особливими потребами визначаються їхніми потенційними можливостями і збереженими функціями [2;3].

Таким чином, корекційно - розвиваюча робота має вирішувати специфічні завдання, зумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів та спрямовується на:

- розвиток зорового чи слухового сприймання, мовлення, корекцію пізнавальної діяльності, фізичний розвиток, формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування;

- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку учнів шляхом взаємодії з навколишнім середовищем на основі знань, умінь і навичок мовленнєвої, зокрема, комунікативної діяльності і творчості;

- формування компенсаційних способів діяльності як важливої передумови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в основній школі;

- створення передумов для соціальної реабілітації та інтеграції, розвиток самостійності та життєво важливих компетенцій, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Навчання дітей з особливими потребами у школі I ступеня спрямоване на психолого-педагогічну корекцію і компенсацію відхилень у розвитку, формування початкової грамотності. З урахуванням структури і складності психофізичного порушення та можливостей учнів початкової школи виділяють чотири варіанти навчання:

- загальноосвітня підготовка (передбачає засвоєння змісту загально освітньої програми; формування навичок і вмінь навчання; корекцію основних психічних функцій. рухової та емоційно-вольової

сфери; розвиток умінь соціальної комунікації з іншими учнями та дорослими; профілактика вторинних відхилень у психофізичному розвитку; розвиток творчих здібностей та усвідомлення дітьми своїх реальних та потенційних можливостей);

-корекційно-розвивальне навчання (спрямоване на подолання труднощів у навчанні, пов'язаних із соціальною ізоляцією, педагогічною занедбаністю, затримкою психічного розвитку; передбачає поглиблену роботу з корекції психічних функцій, пізнавальної діяльності, навичок спілкування розвитку умінь і навичок у процесі трудового навчання, формування компенсаторних способів діяльності шляхом максимального використання потенційних можливостей, спроможності і здібностей дитини);

-компенсаторно-адаптаційне навчання (організовується для дітей, які мають низькі навчальні можливості, виражені інтелектуальні порушення, відхилення в емоційно-вольовій сфері, комбіновані вади розвитку; програма розробляється з урахуванням комплексної патології розвитку дитини);

-абілітаційне навчання (організовується для дітей за індивідуальними освітніми програмами різних варіантів залежно від патології, рівня розвитку дитини, готовності до навчання) [1;2;7].

Метою навчання дітей з особливими потребами в школі II ступеня є досягнення загального рівня освіченості за відповідним варіантом, формування особистісних якостей, необхідних для соціальної реабілітації та інтеграції в суспільство) [1;2;7].

В основній школі зберігають наступність чотири варіанти навчання дітей з особливими потребами:

-загальноосвітня підготовка (формування базового обсягу знань для отримання загальної або спеціальної середньої освіти на основі оволодіння базовими знаннями для подальшого самостійного

навчання та отримання професії, оволодіння різними формами і видами навчальної діяльності, корекція психічних властивостей і функцій особистості, допрофесійна адаптація);

-корекційно-розвивальне навчання (формування способу продуктивної діяльності як умова інтеграції та адаптації в сучасному суспільстві на основі оволодіння базовими знаннями, досягнення рівня функціональної грамотності, оволодіння допрофесійними вміннями, навичками, корекції затримки психічного розвитку, формування між предметних зв'язків на основі інтеграції різних галузей знань як способів пізнавальної діяльності);

-компенсаторно-адаптаційне навчання (формування обсягу знань, який сприяє адаптації в навколишньому світі і оволодінню певними трудовими навичками на основі корекції і компенсації сенсомоторних та інтелектуальних відхилень у розвитку, забезпечення рівня знань і практичних умінь для самостійної адаптації випускника);

-абілітаційне навчання (досягнення рівня знань, які б відповідали психофізичним та інтелектуальним можливостям учня на основі засвоєння знань відповідно до наявних можливостей, розвитку потенційних здібностей, корекції різних сторін особливості) [2;7].

Метою навчання у школі III ступеня є досягнення рівня компетентності в освіті, формування способів особистісного і професійного самовизначення, максимальна соціалізація особистості. Логічно, що навчання у школі III ступеня продовжують учні, які навчались за варіантами загальноосвітньої підготовки та корекційно-розвивального навчання. Для випускників компенсаторно-адаптаційного та абілітаційного варіантів навчання старша школа може виконувати додаткову функцію для поглиблення соціалізації та професійної підготовки) [1;2;7].

Навчання дітей з особливими потребами здійснюється за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для відповідних типів загальноосвітніх закладів, або за індивідуальними програмами.

Корекційно-педагогічна діяльність з дітьми, які мають особливі освітні потреби, відрізняється змістом та основними напрямки:

По-перше, в рамках концепції спеціального навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку корекційно-педагогічна робота займає центральне положення в єдиному педагогічному процесі.

По-друге, корекційна діяльність являється складовою частиною загальної освіти, в той же час має свій специфічний напрямок при здійсненні навчально-виховного процесу.

По-третьє, за об'ємом і значенням корекційно-педагогічного процесу в системі спеціальної освіти йому відводиться значне місце) [1;2;7].

В наукових узагальненнях виокремлюються основні напрямки корекційно-педагогічного процесу: корекційний вплив на дитину факторами середовища («терапія середовищем»); корекційний напрямок навчального процесу; спеціальний підбір культурно-масових засобів; психогігієна сімейного виховання; корекція окремих сторін психічної діяльності; розвиток процесів мислення; розвиток різних видів мислення; корекція порушень емоційно-вольової сфери; розвиток мовлення; розвиток уявлень про навколишній світ; збагачення словникового запасу; корекція індивідуальних прогалин в знаннях; відновлення позитивних якостей, які одержали незначну девіацію; накопичення навичок моральної поведінки) [2;10].

В основі спеціальних методів і прийомів корекційно - педагогічної діяльності лежать загальнопедагогічні підходи, які направлені на розвиток збереження або відновлення порушених функцій організму, знань чи умінь дитини: методи вправ, методи переконань, методи прикладу, методи стимулювання поведінки і діяльності дітей з відхиленнями в розвитку та поведінці.

Особливі потреби дітей вимагають і нових, нестандартних корекційних умінь учителя, в класі якого діти з особливостями психофізичного розвитку:

- вміння бачити відхилення в розвитку дитини;
- провести педагогічну діагностику разом з дефектологом і психологом;
- спрогнозувати шляхи подальшого розвитку дитини з урахуванням наявного дефекту;
- попередити виникнення порушень розвитку вторинних відхилень;
- визначити загальні і конкретні завдання корекційного навчання і виховання;
- планувати окремі види корекційної роботи;
- враховувати в навчально-виховному процесі характерні для дітей з особливостями психофізичного розвитку можливості і фактори компенсації, використовувати їх в корекційній діяльності;
- відбирати і застосовувати необхідні для вирішення корекційних завдань методи, прийоми і засоби навчання, виховання, діагностики, корекції, компенсації;
- створювати корекційні умови виховання, навчання, розвитку і соціальної адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку для засвоєння ними інтелектуального і морального досвіду в поєднанні з засвоєнням мови і мовлення;

–формувати позитивну мотивацію участі в корекційній роботі у дітей з особливостями розвитку і виховувати в них оптимізм, бачення життєвої перспективи, відчуття успіху;

–визначати результативність корекційної роботи на всіх етапах педагогічної діяльності;

–свідомо і критично управляти своєю корекційною діяльністю;

–працювати в тісному контакті з фахівцями: дефектологом, психологом, логопедом, медичними працівниками, а також з батьками) [3;4;6].

До того ж, особливим акцентом корекційної роботи є те, що вона повинна бути направлена на корекцію всієї особистості: поряд з спеціальними вправами необхідні вправи на: зміцнення м'язів кисті руки, дрібної моторики пальців рук; розвиток орієнтування в просторі; розвиток пам'яті; розвиток мислення; розвиток мовлення.

Для того, щоб корекційна спрямованість навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку дала позитивні результати, вчитель повинен знати наскільки вона ефективна, тобто користуватися такими критеріями, як: якісне і кількісне полегшення структури дефекту; виправлення недоліків і перехід до скоригованої вади, до позитивних можливостей дитини; підвищення рівня актуального розвитку і, як наслідок, розширення зони найближчого розвитку; свідоме користування дітьми набутим досвідом; накопичення і позитивна зміна властивостей особистості [1;2;7].

Кеуючись цими критеріями, вчитель може зробити висновок щодо правильності та якості корекційної роботи.

Висновки. Отже, вищевикладений матеріал підводить нас до висновку, що в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, варто керуватись наступними складовими: створити для роботи спокійну атмосферу (міміка та пантоміміка (жести) відіграють важливу

роль в установленні контактів); намагатися налагодити доброзичливий, партнерський контакт (свою роботу треба починати з усмішки, не налаштовуватись на почуття жалю або зверх ності, тим паче нехтувати дитиною); пам'ятати, що така дитина має своє психологічне життя (піддається впливу страхів більше, ніж здорова; варто повсякчас підбадьорювати дитину та ін.).

Література:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: //зб. наук. праць / гол. ред. Таланчук П. М. та ін. — № 6(8). — К.: Університет «Україна», 2009. — 484 с.
2. Бондар В. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи / В. Бондар[Електронний ресурс]. — Режим доступу: — // <http://surdopedagogika.com/s8.htm>.
3. Горбатюк О.Ф. Соціальна адаптація та інтеграція дітей з особливими потребами в загальноосвітню початкову школу / О.Ф. Горбатюк // Розкажіть онуку. — 2008. — №8. — С. 2-3.
4. Григор'єв А.Й. Діти з особливими потребами. Монографія / А.Й. Григор'єв.- К., 2006. — 208 с.
5. Громовий В. Звичайна освіта для особливих дітей / В. Громовий // Директор школи. — 2006. — №2. — С. 6–9
6. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/ Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І. - К.:2007.- 128с.
7. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник для вузів / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. - Суми: Університетська книга, 2008. - 302 с.

References:

1. *Current problems of training and education of people with special needs: // Coll. Science. jobs / head. Ed. Talanchuk P. et al. - № 6 (8). - K. University "Ukraine", 2009. - 484 p.*
2. *Bondar education of children with special needs: search and prospects / V. Bondar [electronic resource]. - Access: - <http://surdopedagogika.com/s8.htm>.*
3. *Gorbatyuk A.F. Social adaptation and integration of children with special needs in primary school / A.F. Gorbatyuk // Tell granddaughter. - 2008. - №8. - P. 2-3.*
4. *Grigoriev A.I. Children with special needs. Monograph / A.Y. Hryhor'yev.- K., 2006. - 208 p.*
5. *Thunder B. Normal special education for children / Gromov // headmaster. - 2006. - №2. - P. 6-9*
6. *Management inclusive school management on the basis of educational innovations / Inclusive School: features of organization and management: Training - handbook / Col. Author: Kolupaev A.A., Naida U.M., Sophia N.C. etc. For zah. red. Danylenko L.I. - K., 2007.- 128s.*
7. *Degtyarenko T.N. Correction and rehabilitation work in special pre-schools for children with special needs: a manual for schools / T.N. Degtyarenko, LS Wavignies. - Amounts: University Book, 2008. - 302 p.*